

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Tiltakozások eredményessége nem-demokratikus rendszerekben

Az oktatási tiltakozások Magyarországon

SUSÁNSZKY PÁL¹

ABSZTRAKT

Magyarországon 2022–23-ban a rendszerváltás utáni időszak legnagyobb tiltakozási hullámának voltunk szemtanúi. Pedagógusok, diákok és szülők jobb iskolai körülményeket, jobb oktatási feltételeket követeltek. A tanulmányban a tiltakozások eredményességét vizsgálom, a Magyar Tüntetési Esemény Adatbázis, (HuPED) valamint 47 online hírportál adatai alapján. Empirikusan vizsgálom, az oktatással kapcsolatos tüntetések számának alakulását a tiltakozási hullámot megelőző hatéves időszakhoz viszonyítva. Továbbá elemzem, hogyan alakították a tüntetések és sztrájkok az oktatásról, valamint a tiltakozók követeléseiről szóló médiadiskurzust. Az eredmények szerint a tiltakozók a mozgósításban és a közbeszéd alakításában egyértelmű sikereket értek el, azonban a követeléseknek megfelelő közpolitikai változások elmaradtak. A tanulmány második felében a követelt közpolitikai intézkedések elmaradását a hatalom elégedetlenség-menedzsment lépéseivel magyarázom.

KULCSSZAVAK: tiltakozási eredményesség, mozgalom a jobb oktatásért, napirend meghatározása, polarizált médiarendszer, nem-demokratikus rendszerek, Magyarország

ABSTRACT

Protest outcomes in non-democratic regimes. Educational protests in Hungary

In 2022–23, Hungary witnessed the largest wave of protests since the fall of communism in 1990. Teachers, students and parents rallied to demand better school conditions and reforms within the educational system. In this study, I analyse the outcomes of these protests using data from the Hungarian Protest Event Database (HuPED) and 47 online news portals. I empirically examine the changes in the number of education-related protests and assess how demonstrations and strikes have influenced media discourse on the issue of education and the protesters' demands. The results show that the protesters were clearly successful in mobilising the masses and shaping public discourse, but they were unable to achieve significant policy changes. In the second part of the paper, I explain the failure of the protests by the authorities' protest and dissent management techniques applied against the movement.

KEYWORDS: protest outcomes, movement for better education, agenda-setting, polarized media system, non-democratic regimes, Hungary

¹ Társadalomtudományi Kutatóközpont, HUN-REN, Universität Bremen, SOCIUM; e-mail: susanszky.pal@tk.hun-ren.hu

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Bevezetés

A rendszerváltás utáni időszak egyik legnagyobb tiltakozási hulláma alakult ki 2022–2023-ban Magyarországon. Az oktatási helyzet javításáért szervezett tiltakozások és a résztvevők száma egyaránt rendkívül magas volt, továbbá sikerült különböző társadalmi csoportokat is mobilizálni. A parlamenten kívüli politikát egyértelműen az oktatással kapcsolatos tiltakozások uralták. A tanulmányban bemutatom, milyen eredménnyel jártak a tiltakozások, illetve, hogy miként lehet a tiltakozások eredményességét, hatását vizsgálni.

A tiltakozások eredményeiről szóló irodalom főleg demokratikus rendszerekre fókuszál, a legfontosabb elméleti munkákat is a nyugati demokráciák működése alapján dolgozták ki. Kevesebb ismeretünk van a tiltakozások eredményességéről és az ezt alakító folyamatokról, nem-demokratikus vagy másként illiberális vagy hibrid politikai rendszerekben.

Ebben a cikkben a magyar, oktatási reformokat követelő tiltakozási hullámot vizsgálom. Kutatási kérdéseim a következők:

- mennyire volt sikeres a tiltakozók mozgósítása;
- milyen hatással voltak a tiltakozások a médiában megjelenő, oktatással kapcsolatos diskurzusra;
- végül választ keresek arra, hogy a sikeres mozgósítás és a médiadiskurzusra gyakorolt jelentős hatás ellenére miért maradtak el a kívánt közpolitikai változások?

A kérdések megválaszolásához a *Magyar Tüntetési Esemény Adatbázist* (HuPED) használok, amit média adatokkal egészítettem ki. Ezzel lehetőség nyílt a tüntetési események és a médiamegjelenések együttes elemzésére. Mivel a magyar média-rendszer erőteljesen központosított, az elemzés során megkülönböztetem a kormánypárti és a kormánykritikus hírportálokat.

A társadalmi mozgalmak sikeressége és társadalmi hatása

A társadalmi mozgalmakkal és tiltakozásokkal foglalkozó irodalomban konszenzus van arról, hogy a mozgalmak hatásának vizsgálata az egyik legbonyolultabb feladat, amivel a téma kutatóinak meg kell birkóznuk.

A mozgalomkutatás egyik úttörője, William Gamson (1975) a mozgalmak sikerességét az általuk kitűzött célok elérésével azonosította. Például a tiltakozások hatására a törvényhozó hatalom megváltoztatja egy részterület szabályozását, vagy eláll a szabályozás megváltoztatásától (Gamson 1975; Goldstone 1980). Magyarországon az elmúlt időszakban sikeresnek mondható tiltakozási akciók az internetadó bevezetése elleni tüntetés², vagy az otthonápolási díj megemeléséért szervezett til-

² https://en.wikipedia.org/wiki/2014_Hungarian_Internet_tax_protests

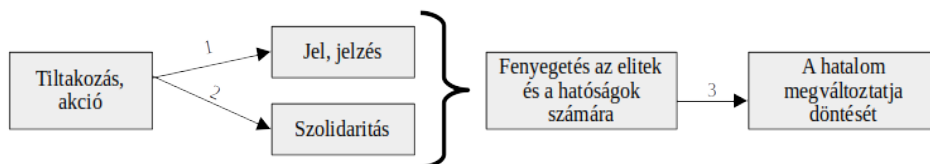
KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

takozások³ voltak. Susan Olzak (2021) az elmúlt két-három évtized kutatásai alapján a tiltakozások közpolitikai döntésekre gyakorolt hatásmechanizmusát több fázisra bontotta, és egy ábrában foglalta össze (1. ábra). Az ábrán az első fázis arra utal, hogy bizonyos értelemben a tiltakozó akciók (pl.: tüntetés, sztrájk) felfoghatóak jelzéseként (signal), amit a tiltakozó csoportok küldenek egyrészt a hatalom, másrészt a társadalom felé. A jelzés alapvetően azt mutatja, hogy a társadalmon belül jelentős elégedetlenség, esetleg düh gyülemllett fel. Ugyanakkor a tiltakozások üzenetet fogalmaznak meg az elégedetlenség okával, a követelésekkel, a felelősökkel kapcsolatban is, valamint információt hordoznak a mozgalom és a tiltakozók mozgósítási kapacitásáról. Nyilvánvalóan más súlya van egy néhány emberből álló tiltakozó csoportnak, mint egy nagyobb és társadalmilag sokszínű tömegnek.

A tiltakozás formájában megfogalmazott jelzést a legkönnyebben a médián keresztül lehet a közvéleményhez eljuttatni, mivel csak keveseknek (pl.: környéken járók és lakók) van közvetlen tapasztalata egy tiltakozó akcióról. Tehát a hírportálok, újságok, televíziós tudósítások és az újabb közösségi média alapú híradások nagyon fontos szerepet játszanak abban, hogy a közvéleményhez eljusson a tiltakozás és elégedetlenség híre.

Az ábrán a második nyíl a tiltakozásnak a tiltakozó csoportra gyakorolt hatását jelzi. A tiltakozó akciók gyakran megerősítik a csoportszolidaritást és a csoport saját identitását, ami viszont elengedhetetlen a további sikeres mobilizációkhoz.

Az első két mechanizmus (tiltakozás mint jelzés és csoportszolidaritás megerősítése) a hatalmon lévők számára fenyegetést jelent, hiszen az elégedetlenségek hatására elveszthetik társadalmi támogatottságukat, és ez pedig a következő parlamenti vagy helyi választások elvesztéséhez vezethet. Éppen ezért, ha a hatalom és státuszvesztés veszélye eléggé nagy, akkor a döntéshozók hajlandóak a döntéseiket megváltoztatni, és engedményeket tenni a tiltakozó csoportoknak (3. nyíl).

1. ábra. A tiltakozások közpolitikai döntésekre való hatásának mechanizmusai

Forrás: Olzak 2021 alapján

Az oktatással kapcsolatos tüntetések esetén ezek a mechanizmusok a következőképpen működnek: A pedagógus szakszervezetek a szülői és diák érdekképviseleti szervezetekkel közösen tüntetéseket szerveznek, magasabb pedagógusbéreket,

³ https://www.academia.edu/49199092/Social_Movements_and_Policy_Change_Case_Study_on_Caregiver_Benefit_Policies_in_Hungary

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

jobb iskolai körülményeket és nagyobb tanári autonómiát követelve. A tiltakozások hatására a közvélemény figyelme az oktatás felé fordul, az emberek a követelésekkel egyetértve egyre nagyobb részben tartják az oktatást fontos közpolitikai területnek. A tüntetésen felvetett kérdéseket egyre többen látják fontos és súlyos megoldandó problémának. Ha a döntéshozók (jellemzően az oktatásirányítás) ezekre a követelésekre nem reagál, nem keres megoldást, akkor a társadalomban fokozódik az elégedetlenség, ami pedig a kormány támogatottságának csökkenését vonja maga után. Jól látható tehát, hogy ha a tüntetések sikeresen alakítják a közvéleményt, akkor az így bekövetkező népszerűségvesztés végeredményben a kormány újráválasztását veszélyezteti.

A fentiekben leírt mechanizmusok demokratikus politikai rendszerekben lényegesen hatékonyabban működnek, mint nem-demokratikus környezetben. Értelemszerűen azokban a rendszerekben, ahol a választások, a demokratikus követelményeknek megfelelően, szabadon és tisztességesen zajlanak, a kormányon lévők jelentősen függenek a közvéleménytől, a választók preferenciáitól és azok választói magatartásától. Azokban az országokban, ahol a pártok és azok programjai között nincsen valódi versengés, a választások nem szabadok, a hatalmon lévőknek kevésbé kell a közvélemény alakulásával foglalkozniuk. A hatalmon lévők így kevésbé reszponzívak, és kevésbé törekednek a különböző társadalmi csoportokkal kompromisszumra jutni.

Akár demokratikus, akár nem-demokratikus rendszerben vizsgáljuk a politikai tiltakozásokat, azok hatékonysága nagyban múlik a mobilizáció sikerességétől, vagyis a tiltakozások méretétől, valamint a közvélemény támogatásától. Ez utóbbi pedig jelentősen függ a médiarendszer működésétől.

Tiltakozások és a média kapcsolata nem-demokratikus rendszerekben

Ahogy az előző részben bemutattam, az elméletek szerint a tiltakozások akkor képesek eredményt elérni, ha a közvéleményt maguk mellé tudják állítani. Ezt az empirikus kutatások is megerősítették. Jennings és Saunders (2019) kilenc európai ország 48 tüntetését vizsgálva, arra voltak kíváncsiak, a tiltakozások hogyan befolyásolják az általuk felvetett társadalmi ügyek médiamegjelenését. Elemzésükben azt találták, hogy a tüntetések rövid ideig, de pozitívan befolyásolják az ügyekről adott hírek számát. A tüntetések után a médiában többen foglalkoznak a felvetett társadalmi kérdésekkel. Ugyanakkor azok a tüntetések által felvetett ügyek, amelyek nagy médiafigyelmet generáltak, később nagyobb eséllyel jelentek meg a parlamenti beszédekben és a politikai napirendben (Vliegenthart et al. 2016; Walgrave – Vliegenthart 2012). Vliegenthart és munkatársai (2016) hat nyugat-európai országot vizsgálva rámutattak, hogy a tüntetések elsősorban a médián keresztül befolyásolják az intézményesült politizálást, a közvetlen hatás nem mutatott statisztikailag szignifikáns

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

összefüggést. A média, a tiltakozások sikerességében játszott rendkívül fontos szerepét nem-demokratikus környezetben is megerősítették. Huang és Sun (2019) kvalitatív vizsgálatai szerint Kínában nagy létszámú tiltakozóakció és intenzív médiafigyelem szükséges a tüntetések sikerességéhez. Tertychnaya és Lankina (2020) orosz adatokat elemezve úgy találta, hogy a tiltakozások támogatottsága szignifikánsan alacsonyabb volt azokban a tartományokban, ahol a média kevésbé szabadon működött, és ahol az állami média vált az elsődleges tájékoztató forrássá.

A közvélemény támogatásának fontos szerepére utalnak az egyéni attitűdökre és a mikromechanismusokra fókuszáló kutatások is. Survey kísérleti vizsgálatok szerint az emberek részvételtől szóló döntését befolyásolják a közvélemény támogatásáról szóló információk (Cantoni et al. 2019; David 2022). Tehát sok esetben a tüntetési részvétel magyarázatában a személyes motivációk mellett fontos szerepe van a társadalmi közeg hozzáállásáról alkotott vélekedéseknek is.

Ezek alapján világos, hogy a nem-demokratikus, illiberális hatalom számára a média ellenőrzése és uralása kiemelten fontos. Az *információs autokrácia* elmélet szerint a hatalmon lévők arra törekednek, hogy a rendszer teljesítményéről (pl. gazdasági fejlődés), valamint a társadalomban lévő elégedetlenség szintjéről szóló információkat manipulálják és kontrollálják (Gehlbach – Sonin 2014; Guriev – Treisman 2019; 2020), hiszen ezek alapvetően befolyásolják a politikai tiltakozásokban való részvételt. Hamilton (2021) az információs autokrácia elméletével szemben hangsúlyozza, hogy nem csupán az autoriter, nem-demokratikus államok használhatnak tüntetések és az elégedetlenség menedzseléséhez illiberális eszközöket. Ez azért egy fontos megállapítás, mert a tiltakozásokkal szemben használt hatalmi eszközök tárgyalásához nem szükséges a politikai rendszer meghatározása.

A magyar civil szféra ellenállási kapacitásának 2010 utáni lehetőségeit elemezve Havasi (2022) megállapította, hogy a civil társadalom finanszírozási lehetőségei, jogi környezete, valamint érdekérvényesítő képessége is romlott. A politikai tiltakozásokat befolyásoló politikai lehetőségstruktúrák egyértelműen szűkültek. Hamiltonhoz (2021) hasonlóan Havasi (2022) is kiemeli a tiltakozások szervezését befolyásoló jogi környezet romlását, valamint a tiltakozások jellemzően negatív média-keretelését.

A korábbi, magyarországi kutatások leírták, hogy a 2010 utáni időszak média-szabályozási törekvései hogyan növelték az állam és a kormányzópártok befolyását a teljes média rendszerre (Bajomi-Lázár 2013; Polyák 2019). A centralizációt jól mutatja például, hogy a kormánypárti média az állami hirdetési forrásokból lényegesen nagyobb arányban részesül, mint a kormánnyal kritikus média (Bátorfy – Urbán 2020), valamint, hogy a helyi média és a megyei lapok 2018 óta egy tulajdonosi kézben vannak⁴.

⁴ https://cmpf.eui.eu/wp-content/uploads/2024/02/CMPF_Uncovering-news-deserts-in-Europe_LM4D-final-report.pdf

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A tüntetések kapcsán a kormánypárti és kormánykritikus médián túl érdemes külön vizsgálni az országos és a helyi médiát is. Daphi és munkatársai (2024) a németországi helyi és országos médiában megjelent, tüntetésekről szóló beszámolókat hasonlították össze. Eredményeik szerint a helyi lapokban szignifikánsan nagyobb eséllyel számolnak be infrastruktúrával, közlekedéssel és oktatással kapcsolatos tüntetésekről. Ezek ugyanis olyan ügyek, melyek a helyi közösség számára nagy jelentőséggel bírnak, de az ország teljes közvéleménye számára kevésbé érdekes, hogy egy iskolában ki az igazgató, hogyan építenek át egy játszóteret, vagy a helyi buszjárat merre közlekedik. Mivel tehát a helyi újságok elsősorban a helyi ügyekre, helyi eseményekre figyelnek, feltételezhetjük, hogy az oktatási tiltakozások kapcsán is ez a működési mechanizmus érvényesül.

A lokális média vizsgálata azért is fontos, mert Magyarországon a helyi ügyekkel kapcsolatos tájékozódás legfontosabb forrása a helyi online média és nyomtatott sajtó. Ráadásul érthető módon a nem Budapesten élők számára a helyi média valamivel fontosabb szerepet tölt be, hiszen a fővárosról szóló hírek nagyobb eséllyel kerülnek be az országos médiába⁵.

Susánszky, Kopper és Zsigó (2022) azt vizsgálták, hogy ebben a polarizált médiarendszerben hogyan számolnak be az online hírportálok a tüntetésekről. Eredményeik szerint a kormánypárti hírportálokon a Free-SZFE⁶ tüntetésekről megjelenő beszámolók egyötöde (22%) negatív színben tüntette fel a tiltakozókat, vagy a tiltakozást értelmetlen és marginális jelenségként írta le. A kormánykritikus médiában viszont a negatív keretezésű cikkek aránya lényegesen alacsonyabb, 9,2 százalék volt⁷. Ugyanakkor az elemzés szerint a kormánypárti média sem hallgatja el a tiltakozásokat, a két típusú média ugyanolyan eséllyel számolt be a különböző tüntetési ügyekről. Más vizsgálatok szerint azonban egyes események alulreprezentáltak a kormánypárti, illetve kormány-kritikus médiában. Havasi (2023) elemzése szerint a kormánypárti origo.hu kevesebb cikket közöl általában a tiltakozó akciókról, és a hatalom döntéseivel kritikus tiltakozások közül vannak olyanok, amelyekről nem is számol be. A szerző ugyanakkor azt is megállapítja, hogy a kormányzati narratívával megegyező demonstrációkról (pl. Isztambuli Egyezmény ratifikálása elleni tiltakozás, Salvini, olasz miniszterelnök melletti demonstráció) kevésbé számol be az index.hu vagy a hvg.hu. Egy másik empirikus kutatás Havasi eredményeivel összhangban azt találta, hogy 2020–22-ben az oltásellenes tiltakozások közül lényegesen kevesebb jelent meg a kormánypárti médiában (Caiani – Susánszky – Saridakis 2024). Úgy tűnik, tehát hogy Magyarország a központosított és az állam által jelentősen

⁵ Mérték Médiaelemző Műhely és a Medián Közvélemény-és Piackutató Intézett közös kutatása. https://mertek.eu/wp-content/uploads/2023/07/Mertek-fuzetek_31_HU.pdf

⁶ A Színművészeti Egyetem átszervezése elleni tiltakozás.

⁷ Kirs (2024) azt vizsgálja, hogy kormánypárti médiumok, milyen eszközöket használtak a 2017–18-as CEU melletti tiltakozások negatív keretezéséhez.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

befolyásolt kormánypárti média aktívan részt vesz a tüntetések és az elégedetlenség állami menedzselésében.

Mindezek alapján, érdemes az oktatási tüntetések médiában való megjelenésének vizsgálatakor külön kitérni a kormánypárti és kormány kritikus média mellett a helyi és az országos hírportálok megkülönböztetésére is.

Oktatási tiltakozások Magyarországon 2022–2023

Mielőtt az online média és a tiltakozások kapcsolatának empirikus vizsgálatára rátérek, bemutatom az elmúlt évtizedek leghosszabb és legintenzívebb tiltakozási hullámát, ami 2022 január 30-án, a két pedagógus szakszervezet⁸ figyelmeztető sztrájkjával kezdődött.

Az oktatási szakértők a rendszerváltás óta folyamatosan és gyakran bírálták az oktatásirányítást és kritizálták az oktatási rendszert (Lannert 2008; Csapó – Molnár – Kinyó 2009). 2010 után azonban az oktatásirányításnak komoly kritikákkal kell szembenéznie az oktatási rendszer központosítása (Horn – Keller – Róbert 2016), a tanulók teljesítményében és lehetőségeiben mutatkozó jelentős társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek (Horn 2013; Kende – Szalai 2018), valamint a tanárok autonómiájának korlátozása miatt (Hermann – Semjén 2021).

A tiltakozások mégis néhány kevésbé absztrakt sérelem miatt kezdődtek: a tanárok rossz anyagi helyzete és a kötelező Covid-oltások indították el a tiltakozásokat. A tanárok, az OECD 2021-es adatai szerint, a hasonlóan képzett munkavállalók bérének mindössze 60 százalékát keresik, ami alacsonyabb, mint több szomszédos országban (pl. Csehország, Szlovákia, Szlovénia)⁹. Ráadásul a kivételesen magas infláció¹⁰ következtében a reálbérek a tiltakozásokat megelőző években jelentősen csökkentek.

A béremelésről szóló kollektív tárgyalások sikertelensége után, 2021 októberében a két oktatási szakszervezet (Pedagógusok Szakszervezete – PSZ, valamint a Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete – PDSZ) közös sztrájkbizottságot alakított, majd 2021 decemberében bejelentették, hogy 2022. január 31-én figyelmeztető sztrájkot tartanak. Követelésük a béremelés, a munkaidő korlátozása, valamint a tanárok kötelező védőoltásának eltörlése volt.

A 2022. január 31-i figyelmeztető sztrájkot követően 2022–23-ban még nyolc alkalommal szerveztek országos sztrájknapot. A pedagógusok tiltakozását jelentős utcai demonstrációk kísérték országsszerte.

⁸ A két szakszervezet neve: Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete (PDSZ), Pedagógusok Szakszervezete (PSZ)

⁹ OECD (2022), "How much are teachers and school heads paid?", in Education at a Glance 2022: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. DOI: <https://doi.org/10.1787/e7c78850-en>; <https://data.oecd.org/teachers/teachers-salaries.htm>

¹⁰ <https://www.statista.com/statistics/537444/inflation-rate-food-in-hungary/>

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A tiltakozásokat szervező különböző szereplők (pl.: szakszervezetek, tanári, szülői és diák szervezetek) közötti együttműködés fokozatosan alakult ki. 2022 őszére a tiltakozó szervezetek közös 9 pontból álló követelés-listát dolgoztak ki, ami tartalmazta a béremelésen és a „21. századi környezet”-en túl a sztrájkjog helyreállítását, a szakmai szabadság és a szabad tankönyvválasztás biztosítását is¹¹. A tiltakozások fokozatos eszkalálódását jól mutatja, hogy míg a 2016-2021 közötti 6 évben összesen 296 oktatással kapcsolatos tiltakozó demonstrációt szerveztek, 2022-ben 434, 2023-ban pedig 613 ilyen eseményt találtunk.

A tiltakozási hullám végül a 2023 évvégén csendesült el, amikor a kormány egy jelentős béremelési tervet jelentett be, ami a következő év január 1-jétől életbe is lépett.

Adatok és módszertan

A következőkben két témát tárgyalok: egyrészt elemzem, hogyan befolyásolták a tiltakozások a közbeszédet. Másrészt bemutatom, milyen tényezők járultak hozzá ahhoz, hogy az oktatási mozgalom lényeges közpolitikai változásokat nem ért el.

Ahogy azt az előző részekben kifejtettem, a tiltakozások hatékonysága nagyban múlik egyrészt a mobilizáció sikerességén, másrészt pedig azon, hogy mennyire képesek a tiltakozások befolyásolni közbeszédet.

A két jelenség vizsgálatához két különböző adatforrást használok. A tüntetések elemzéséhez a *Magyarország Hangja – Magyar Tüntetési Esemény Adatbázis* (HUPED)¹² adatait, amely a rendőrségre bejelentett, a gyülekezési törvény hatálya alá tartozó (2018. évi LV. törvény) eseményeket tartalmazza. A törvény alapján ezek olyan események, amelyeken legalább két ember részt vett, közterületen tartották és közügyekkel kapcsolatos véleménynyilvánítás szándékával szervezték. Az adatbázis tartalmazza az esemény idejét és helyszínét, a társadalmi ügyet, ami miatt az eseményt szervezték (pl.: oktatás, környezetvédelem, gazdasági ügyek), valamint a szervezőket (párt, civil szervezet vagy egyéni bejelentő). 2016. január 1. és 2023. december 31. között Magyarországon összesen 10671 tüntetési eseményt szerveztek, aminek 12,6 százaléka (1344 esemény) volt oktatással kapcsolatos.

A rendőrségi adatokon kívül létrehoztam egy média adatbázist is. A SentiOne adatbányász szolgáltatás segítségével összegyűjtöttem a 2022. január 1. és 2023. december 31. közötti időszakban megjelent összes olyan cikket, ami tartalmazza az 'oktatás' kulcsszót. A keresés 47 vizsgált online hírportálon 103 634 darab cikket eredményezett. Ezt követően az elemzésből kizártam azokat a találatokat, amelyek: 1) az oktatási témához nem kapcsolódó rovatok valamelyikében jelentek meg

¹¹ <https://ckpinfo.hu/2022/10/28/valtozast-az-oktatasban-magyarazat-a-9-ponthoz/>

¹² <https://openarchive.tk.mta.hu/599/>

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

(külpolitika, sport, tudomány és technika, kultúra); 2) nem magyarországi eseményekkel foglalkoztak (pl.: határon túli kisebbségek oktatása, finn oktatási modell); 3) csak egy oktatással kapcsolatos kulcsszót tartalmaztak az alábbiak közül: tanár, diák, oktatás, pedagógus, iskola, tanuló; 4) duplikátumok voltak (azonos címen azonos portálon jelentek meg). Tehát azokat a cikkeket tartottam meg, amelyek a magyarországi oktatás témájához szorosan kapcsolódnak. A teljes vizsgált korpusz a szelekció után összesen 26 679 cikket tartalmaz.

A 47 hírportált négy kategóriába soroltam be: kormánykritikus országos (pl. Telex, 444), kormánykritikus helyi (pl.: kecsup.hu, debreciner.hu), kormánypárti országos (origo.hu, magyarnemzet.hu) és kormánypárti helyi médium (megyei lapok online kiadásai).

Az 1. táblázat összefoglalja a cikkek és a portálok megoszlását a négy média típus szerint. A vizsgált időszakban az oktatással kapcsolatos cikkek körülbelül fele-fele jelent meg kormánykritikus és kormánypárti médiában. Azonban míg a kormánykritikus cikkek túlnyomó többsége az országos portálokon, addig a kormánypárti média esetén a cikkek kétharmada helyi lapokban jelent meg.

A négy médiatípus nagy eltéréseket mutat az egy portálra jutó átlagos cikkek számában. Átlagosan az országos kormánykritikus médiában majdnem ezer cikk jelent meg (967), míg az országos kormánypárti portálokon átlagosan 608, a helyi kormánypárti és a helyi kormánykritikus médiában pedig 482, valamint 241 cikk.

1. táblázat. Oktatási tárgyú cikkek száma a média típusa szerint, 2022–2023

	% (N)	Portálok száma	Átlagos cikk szám*
Kormánykritikus országos	43,5% (11 609)	12	967
Kormánykritikus helyi	8,1% (2173)	9	241
Kormánypárti országos	15,9% (4253)	7	608
Kormánypárti helyi	32,4% (8644)	18	482
Összesen	100% (26 679)	47	568

* Egy portálra jutó cikkek száma

A tüntetések és a hivatalos iskolai sztrájkok médianapirendre gyakorolt hatásának vizsgálatához a HuPED és a média adatbázist összekapcsoltam, ami lehetővé teszi, hogy külön média típusonként összehasonlítsam azokat a heteket, amelyeken volt valamilyen tiltakozóakció (sztrájk vagy bejelentett demonstráció) azokkal, amelyeken nem volt.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Az oktatási tiltakozások eredményessége

A társadalmi mozgalmak sikerességét legtöbbször a kitűzött célok felől, társadalmi hatását pedig a közpolitikai döntésekkel és a társadalmi attitűdök változásával szokták értékelni. A következőkben Susan Olzak (2021) a tiltakozások hatásmechanizmusát összefoglaló modelljének első két lépését vizsgálom: a mobilizációt és a mobilizáció hatását a média diskurzusra. Ezeket összefoglalóan a tiltakozás eredményeinek fogom nevezni.

A mobilizáció

A 2. táblázat a HuPED adatbázis oktatással kapcsolatos tüntetéseit mutatja településtípus szerinti bontásban. A 2016 és 2021 közötti hat évben összesen 296 oktatással kapcsolatos tüntetést szerveztek Magyarországon, míg a következő két évben 434 és 613 eseményt regisztráltunk. Ezek a számok jól mutatják, hogy a tiltakozási hullám két évében (2022-23) jelentősen megnövekedett az oktatási tiltakozások száma: 2022-ben majdnem másfélszer, 2023-ban pedig több mint kétszer annyi tiltakozást szerveztek, mint az azt megelőző hat évben (2016-2021 között) összesen¹³.

A 2016-2021 közötti időszakhoz képest a tiltakozások településtípus szerinti eloszlása a tiltakozási hullám első évében, 2022-ben, jelentősen átalakult. Az összes oktatási tiltakozáson belül a Budapesten szervezett események aránya lényegesen (42% vs. 29%), a megyei jogú városokban pedig némileg (38% vs. 31%) lecsökkent. Ugyanakkor a kisebb városokban szervezett tüntetések aránya lényegesen megnőtt (17% vs. 36%). 2023-ban a tüntetések száma a kisebb városokban és falvakban visszaesett, viszont a fővárosban és a nagyvárosokban megnőtt, így az arányok lényegében visszaálltak a 2016–2021 közötti időszakban tapasztaltakhoz.

Mindezek alapján elmondható, hogy az oktatási tiltakozás országos tiltakozássá alakult, sikeresen mozgósítottak a fővároson kívül a kisebb és nagyobb városokban egyaránt.

¹³ A társadalmi mozgalmakkal foglalkozó irodalomban a mobilizáció kifejezést a szervezett események számára és a mozgósított emberek számára egyaránt használják. A HuPED adatbázis az egyes tiltakozási eseményeken résztvevők számáról nem ad tájékoztatást, így az elemzések során csak a szervezett események számát vizsgálom.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

2. táblázat. Oktatási tüntetések településtípus szerinti bontásban 2016 és 2023 között

	2016–2021	2022	2023	Összesen
Budapest	41,6% (123)	29,0% (126)	46,0% (282)	39,5% (531)
MJV	38,2% (113)	31,1% (135)	37,2% (228)	35,4% (476)
Város	17,2% (51)	35,7% (155)	15,3% (94)	22,3% (300)
Falu	2,4% (7)	4,1% (18)	1,5% (9)	2,5% (34)
Hiányzó adat	0,7% (2)	0,0% (0)	0,0% (0)	0,0% (2)
Összesen	100% (296)	100% (434)	100% (613)	100% (1343)

A közbeszéd alakítása

Az előzőekben már láttuk, hogy a jelentős vidéki mobilizáció ellenére, a helyi lapokban az oktatással kapcsolatos cikkek átlagos száma lényegesen alacsonyabb, mint az országos médiában. A következő részben megvizsgálom, hogy az oktatási mozgalom követelései milyen arányban jelentek meg a különböző típusú médiában. Ehhez a tiltakozásban résztvevők széles köre által elfogadott követelési listából, a '9 pont'-ból indultam ki és a követeléseket öt csoportba soroltam: 1) sztrájkjog, 2) fizetésemelés, 3) szabad tankönyvválasztás, 4) az intézményi és tanári autonómia, végül 5) a munkaterhek csökkentése. A cikkekben a követeléseket kulcsszavak alapján azonosítottam: 1) sztrájkjog; 2) fizetés, béremelés, bérezés, bérek; 3) tankönyvválasztás; 4) autonómia, szakmai szabadság; 5) munkaterhek, adminisztráció, alacsonyabb óraszám, kisebb létszám.

3. táblázat. A tiltakozók követeléseinek megjelenése a média típusa szerint, 2022. január 1. – 2023 december 31.

	Követelések összesen % (N)	Sztrájkjog % (N)	Fizetés % (N)	Tankönyv % (N)	Autonómia % (N)	Terhek % (N)
Kormánykritikus országos	34,8% (4035)	6,6% (761)	27,6% (3202)	1,0% (115)	4,9% (570)	5,6% (645)
Kormánykritikus helyi	23,7% (514)	4,4% (95)	19,2% (417)	1,2% (27)	2,6% (57)	2,8% (60)
Kormánypárti országos	23,2% (988)	1,8% (78)	19,3% (821)	0,2% (10)	3,0% (127)	2,9% (124)
Kormánypárti helyi	5,6% (482)	0,4% (35)	3,5% (299)	0,2% (16)	0,9% (78)	1,4% (123)
Összesen	22,6% (6019)	2,8% (743)	17,8% (4739)	0,1% (164)	3,1% (832)	3,6% (952)
Chi ²	2418,3**	583,3**	1986,87**	75,09**	265,8**	258,3*

* p<0,01 ** p<0,001

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Az összes megjelent cikk egyötödében (22,6%) volt szó valamelyik követelésről. Legmagasabb arányban a fizetésemelés (17,8%) jelent meg, majd ezt követték a munkaterhek (3,6%), az autonómia (3,1%), a sztrájkjog (2,8%) végül a szabad tan-
könyvválasztás (0,1%) követelései.

Az egyes médiumtípusok között azonban jelentős eltéréseket tapasztalhatunk. A követelések nagyobb arányban jelentek meg az országos kormánykritikus médiában, a legkisebb arányban pedig a helyi kormánypárti médiában. Az országos kormánypárti, valamint a helyi kormánykritikus média között lényegi különbség csak a sztrájkjog esetén látható, a többi követeléstípus nagyjából azonos arányban jelent meg ebben a két médiumtípusban. A helyi kormánykritikus médiában ugyanakkor nagyobb arányban jelentek meg a sztrájkjoggal kapcsolatos követelések (4,4%), mint az országos kormánypárti médiában (1,8%).

A 2. táblázat alapján elmondható, hogy az oktatási tiltakozások ideje alatt (2022–23) az országos kormánykritikus média foglalkozott a legtöbbet az oktatás témájával, valamivel kevesebbet az országos kormánypárti média, és lényegesen kevesebbet a helyi hírportálok. A kormánypárti média ugyanakkor nemcsak kevesebb cikket közölt az oktatásról, de ezekben kisebb arányban tárgyalták a tiltakozók követeléseit, mint az országos kormánykritikus médiában. Érdekes, hogy a helyi kormánykritikus média is lényegesen kevesebbet foglalkozott az oktatási mozgalom által felvetett témákkal, mint a szintén kormánykritikus országos hírportálok.

Azok az emberek tehát, akik nem olvassák az országos kormánykritikus médiát, lényegesen kevesebb oktatásüggyel foglalkozó hírt olvashattak, és kisebb valószínűséggel jutott el hozzájuk információ a tiltakozók követeléseiről is.

A következő részben azt vizsgálom, hogy a tüntetéseknek és a meghirdetett iskolai sztrájkoknak volt-e a média napirendet formáló hatásuk¹⁴. Ehhez összekapcsoltam a HuPED adatait a sztrájk adatokkal (mely hétre jelentettek be sztrájkot), valamint a média adatokkal. Az elemzés során összehasonlítom azokat a heteket, amelyeken volt valamilyen tiltakozóakció (sztrájk vagy bejelentett demonstráció) azokkal, amelyeken nem volt.

A 4. és 5. táblázatok mutatják az eredményeket. Mind a sztrájkoknak, mind pedig a tüntetéseknek volt valamekkora hatása a megjelent cikkek számára. Ugyanakkor ez a hatás médiumtípusonként lényegesen különböző.

A kormánykritikus és kormánypárti országos médiában a sztrájkok hetében érdeemben megnövekedett az oktatással kapcsolatos és a követeléseket tartalmazó cikkek száma. Az országos kormánykritikus médiában egy olyan héten, amikor a pedagógusok sztrájkoltak, 12-vel több oktatási tematikájú cikk jelent meg, mint azokon

¹⁴ A napirend kutatások a média napirend alatt egyszerűen azt értik milyen ügyekkel foglalkozik a média, illetve különböző ügyeket milyen mértékben jelennek meg a médiában. A magyar napirendvizsgálatokhoz lásd Boda – Sebők (2018).

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

heteken, amikor nem volt sztrájk. A sztrájkok a kormánypárti országos médiában pedig öttel több cikket eredményeztek.

Ugyanígy jelentősen megnövekedett a sztrájkok hetében a követeléseket tartalmazó cikkek száma is. A kormánykritikus lapokban átlagosan 3,3 cikkről 9,5 cikkre emelkedett a számuk, míg a kormánypárti lapokban 1,6-ról 4,3-ra. A helyi lapokban megjelent cikkek száma is emelkedett, de lényegesen kisebb mértékben. A sztrájkok hetében, körülbelül átlagosan egy, az oktatással és a követelésekkel kapcsolatos cikkel közöltek többet.

A demonstrációk, tüntetések esetén a sztrájk hatásához hasonló mintázatot látunk. Olyan héten, amikor volt tüntetés, a médiában több az oktatással és követelésekkel kapcsolatos cikk jelent meg.

4. táblázat. Az oktatási témájú és a követeléseket tartalmazó cikkek száma sztrájk hetében és nem sztrájk hetében médiatípus szerinti bontásban, 2022. január 1. – 2023. december 31.

	Oktatási tematikájú cikkek (N)		Követeléseket tartalmazó cikkek (N)	
	Nem sztrájk hét	Sztrájk hét	Nem sztrájk hét	Sztrájk hét
Kormánykritikus országos	7,4	19,9***	3,3	9,5***
Kormánykritikus helyi	2,2	3,7***	0,6	1,6***
Kormánypárti országos	6,3	11,7**	1,6	4,3***
Kormánypárti helyi	4,2	5,2**	0,2	0,6**
Összesen	5,0	9,8***	1,3	3,7***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5. táblázat. Az oktatási témájú és a követeléseket tartalmazó cikkek száma, ha az adott héten volt bejelentett tüntetés, médiatípus szerinti bontásban, 2022. január 1. – 2023. december 31.

	Oktatási tematikájú cikkek (N)		Követeléseket tartalmazó cikkek (N)	
	Nincs a héten tüntetés	Tüntetés hete	Nincs a héten tüntetés	Tüntetés hete
Kormánykritikus országos	5,4	9,2***	2,4	4,2***
Kormánykritikus helyi	1,8	2,4**	0,5	0,7**
Kormánypárti országos	5,0	7,2***	1,3	2,0***
Kormánypárti helyi	2,5	4,8***	0,2	0,3**
Összesen	3,5	5,9***	1,0	1,7***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

A két tiltakozási formát összehasonlítva úgy tűnik, hogy a sztrájkoknak nagyobb hatása volt a médiában megjelent cikkek számára, mint a tüntetéseknek. Ez talán nem

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

is olyan meglepő, hiszen egy országos sztrájknapban akár több ezer pedagógus is részt vett az ország minden régiójából, míg a tüntetéseknél egyetlen tüntetési esemény hatását vizsgáltuk, függetlenül attól, mely településen rendezték. Továbbá, a sztrájkok több embert érintenek közvetlenül, mint a tüntetések. Sztrájknapokon a tiltakozás a pedagógusokon kívül érintette a gyerekeket és a szülőket is.

Az elégedetlenség-menedzsment eszközei

A bemutatott elemzések alapján elmondható, hogy a tiltakozó csoportok eredményesek voltak abból a szempontból, hogy képesek voltak jelentős méretű és kiterjedtségű, országos tiltakozási hullámot szervezni. Továbbá a tiltakozások szignifikánsan és érdemben alakították a média napirendet, a médiában megjelenő diskurzust az oktatásról. Ugyanakkor a tiltakozások két éve alatt jelentős közpolitikai eredményeket nem értek el. Bár 2024. január 1-jétől a pedagógusok átlagosan 32 százalékos fizetésemelést kaptak¹⁵, a 9-pontban megfogalmazott követelések közül valójában egy sem teljesült. A tiltakozók ugyanis 'versenyképes' béreket követeltek, ami nem azonos a béremeléssel. Ráadásul a béremelés jelentőségét árnyalja, hogy az infláció 2022-ben 14,5%, 2023-ban pedig 17,6% volt¹⁶, ami a két év alatt majdnem 35 százalékos értékvesztést eredményezett. A tiltakozásokban részt nem vevő Nemzeti Pedagóguskar is kiemelte, hogy a pedagógusok bérét a diplomás átlagbérhez kellene kötni¹⁷. Márpedig a pedagógusok bruttó átlagbére a 2024. január 1-jei béremeléssel sem érte el a diplomás átlagbér 75 százalékát¹⁸. A tiltakozó szervezetek saját értékelésük szerint bár a béremelések megfelelnek az Európai Unió által elvártaknak, a kormányzat által tett engedményeket csupán 'részeredménynek' tekintik¹⁹. A Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete által készített részletes értékelés szerint²⁰ a szakmai autonómia további korlátozását néhány ponton sikerült megakadályozni, de az eredeti (2022 januári) állapotokhoz képest javulást nem sikerült elérni.

Ha sikeres volt a mozgósítás és a tiltakozások a közbeszédre is hatást tudtak gyakorolni, akkor miért nem értek el közpolitikai változásokat is?

¹⁵ <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/54b35cd102b15440b6033644416eedcdcc0c436c/letoltes>

¹⁶ https://www.ksh.hu/stadat_files/ara/hu/ara0002.html

¹⁷ <https://nemzetipedkar.hu/a-nemzeti-pedagogus-kar-elnoksegenek-tajekoztatoja-a-2024-evi-be-remelesrol/>

¹⁸ <https://www.penzcentrum.hu/karrier/20240406/pedagogus-bertabla-2024-mennyit-keresnek-2024-tol-a-tanarok-magyarorszagon-1149096>;

¹⁹ <https://ckpinfo.hu/2024/01/06/a-ckp-velemenye-a-tanarberemelesi-koncepciorol/>; <https://pdsz.hu/beremeles-2024-tenyleg-ennyi/>

²⁰ <https://pdsz.hu/eredmenyeink/>; <https://nedolgozzingyen.hu/2023/08/31/kihirdettek-a-bosszorveny-vegrehajtasarol-szolo-rendeletet/>

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

2022–23-ban az oktatásirányítás többször egyeztetett a tiltakozó szervezetekkel, mégis a kormány a kompromisszumkeresés helyett elégedetlenség-menedzsment eszközöket használt, hogy a tiltakozások által okozott politikai károkat mérsékelje. Az elégedetlenség- és tiltakozásmenedzsment illiberális eszközei közé a hatalom olyan lépéseit sorolja az irodalom, amelyek célja a tiltakozásokkal egyetértők mozgósításának megnehezítése és a közvélemény elbizonytalanítása (Hamilton 2021, Robertson 2010).

A pedagógus sztrájkra és az azt kísérő tüntetésekre adott válaszok célja a tiltakozás ellehetetlenítése, a tiltakozás költségeinek és kockázatainak megnövelése volt. Hamilton (2021) a hatalom által használt nem-demokratikus, illiberális eszközök között megkülönbözteti a tiltakozásokról szóló híreken keresztüli demobilizációt, a tiltakozások jogi feltételeinek alakítását és a hatalom represszív lépéseit. A magyar kormányzat az oktatási tiltakozásokkal szemben mind a három eszközt alkalmazta.

Médián keresztüli demobilizáció és a tiltakozások hiteltelenítése

A tiltakozások eredményességéről szóló irodalom szerint a tüntetések sikerességének egyik lehetséges útja, ha a közvélemény a tiltakozók mellé áll és támogatja követeléseiket (lásd 1. ábra). Ez pedig nagyban függ attól, hogy a tiltakozások képesek-e a média napirendet alakítani (Vliegthart et al. 2016, Walgrave – Vliegthart 2012). A tiltakozások felvázolt modellje azonban demokratikus politikai berendezkedést feltételez.

Az információs autokrácia és az elégedetlenség-menedzsmentről szóló irodalom arra hívja fel a figyelmet, hogy a média kontrollálásával a nem-demokratikus rendszerek igyekeznek befolyásolni, hogy milyen információk jutnak el az állampolgárokhoz (Gehlbach – Sonin 2014; Guriev – Treisman 2019, 2020). Ha sikerül megakadályozni, hogy az elégedetlenség magas szintje mindenkihez eljusson, vagy hogy az emberek megismerhessék és megérthessék a tiltakozók motivációit és követeléseit, akkor a közvélemény kevésbé fogja támogatni a tiltakozásokat, kevésbé azonosulnak a tiltakozókkal, és így összességében nehezebb a potenciális résztvevők mobilizációja. Ennek egyik eszköze lehet a cenzúrázás, vagy bizonyos események elhallgatása. Ez a magyar médiára – ahogyan a fenti elemzésből is kiderülhetett – nem jellemző. A kormánypárti média jellemzően beszámol a tiltakozásokról. Ugyanakkor szignifikánsan eltérő, ahogyan a kormánypárti és a kormánnyal kritikus sajtó bemutatja, keretezi a tiltakozásokat. A kormánypárti médiában nagyobb arányban jellemzőek az olyan cikkek, amelyek a tiltakozókat és a tiltakozásokat negatív fényben tüntetik fel (Havasi 2023; Kirs 2024; Susánszky – Kopper – Zsigó 2022). Jelen tanulmány keretei között nincs lehetőségem a médiában megjelenő tüntetésekről szóló hírek keretezését kvantitatív eszközökkel bemutatni, ezért egyetlen példán keresztül világítom meg, hogy a kormánnyal elfogult média, hogyan tárgyalta a pedagógustiltakozásokat.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

2022. október 5-én három jelentős tömeget megmozgató tiltakozó eseményt is szerveztek. Reggel az iskolakezdekéskor étláncot alkottak a szülők, pedagógusok és a diákok; délután 17 órakor a tiltakozók lezárták a budapesti Margit hidat; végül estére tüntetést hirdettek a parlament épülete elé a Kossuth térre.

A 6. táblázatban összegyűjtve láthatóak a nap során négy kormányközeli hírportálon megjelent cikkek címei és a megjelenésük időpontja. A címek többségében felfedezhető a tiltakozások negatív keretezésének legjellemzőbb eszközei. A tiltakozókat erőszakosnak festik le (m1, m12, m15, m16) olyan szavakkal, mint 'tombol', 'lökdösődik', vagy trágár szavakat használnak. Máskor bajkeverőnek állítják be a tiltakozókat (m1, m4, m7, m8), akik megnehezítik a városi közlekedést (dugót okoznak, lezárják a hidat). Jellemző eszköz, hogy a tiltakozást, mint véleménynyilvánítási formát kérdőjelezi meg (pl.: a tüntetés balhézás, elégedetlenkedés). Végül gyakran használt hiteltelenítési eszköz a tiltakozókat úgy beállítani, mint akik nem autonómak, hanem az ellenzéki politikai pártok által használt, felbujtott szereplők (m1, m13).

Az oktatás ügyével kapcsolatos tiltakozások negatív keretezése alkalmas arra, hogy elbizonytalanítsa, a részvételi szándékot jelentősen letörje, vagyis a tiltakozások potenciális résztvevőit demobilizálja (Dahlum – Pinckney – Wig 2023; McLeod – Detenber 1999).

6. táblázat. 2022. október 5-i tiltakozásokról megjelenő cikkek
négy kormányközeli hírportálon

Id	Időpont	Cím	Média
m1	09:22	Sztrájkkal, hídlezárással, tüntetéssel „ünneplik” a pedagógusok világnapját – Szabó Tímea a helyszínen tombol	pestisracok.hu
m2	09:31	Több helyen tiltakoznak ma a pedagógusok	hirado.hu
m3	09:36	Demonstrációt tartanak a tanárokért	magyarnemzet.hu
m4	09:43	Elviselhetetlen a dugó Budapest belvárosában	origo.hu
m5	12:23	Demonstráltak a pedagógusokért	magyarnemzet.hu
m6	12:24	Politikai pedofília a Fővárosban – Kisiskolás gyerekekkel tüntettek a nettó négyszázat kereső, de azért elégedetlenkedő tanárért, akit végül kirúgtak	pestisracok.hu
m7	17:16	Lezárták tüntetők a Margit hidat	origo.hu
m8	17:54	Igen a pedagógusok megbecsülésére, nem az utcai balhékra!	magyarnemzet.hu
m9	18:07	Listázzák azokat a diákokat, akik nem vettek részt a reggeli étláncban	magyarnemzet.hu

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

m10	19:43	A liberálisok tanárnak is alkalmatlanok	pestisracok.hu
m11	20:28	Tanárok és diákok tüntettek Budapesten az oktatás helyzetének javításáért	hirado.hu
m12	21:07	Fellökték a Hír TV tudósítóját a Kossuth téren + videó	magyarnemzet.hu
m13	21:54	Minden ellenzéki párt képviseltette magát a pedagógustüntetésen + videó	magyarnemzet.hu
m14	21:54	A pedagógusok melletti szolidaritási tüntetést tartottak Budapesten	hirado.hu
m15	22:14	Kurva anyátok, ilyen táblákkal tüntettek Budapesten – videó	origo.hu
m16	23:52	Megpróbálták elhallgattatni, aztán lelökték az emelvényről a Hír TV riporterét a tüntetők – videó	origo.hu

Tiltakozásokkal szemben alkalmazott jogi és represszív eszközök

Alig két héttel a 2022. január 31-ei figyelmeztető sztrájk után, a Fővárosi Ítéltábla a figyelmeztető sztrájkot jogellenesnek minősítette. Másnap, február 11-én a kormány rendeletet fogadott el, amelyben a sztrájk feltételeit módosította. Eszerint a sztrájk ideje alatt a diákok felügyeletét is biztosítani kell, valamint a tanórák legalább felét meg kell tartani. A nyári szünet után a tiltakozások ősszel kezdődtek újra, amit újabb represszív lépések követtek. A Klebelsberg Központ szeptember 30-án, egy budapesti középiskola öt tanárát elbocsájtotta, arra hivatkozva, hogy korábban polgári engedetlenségi akcióban vettek részt²¹.

Ezt követően, 2023 tavaszán jelentek meg az első hírek arról, hogy a minisztérium megkezdte a pedagógusok jogállását szabályozó ún. státusztörvény kidolgozását. A tervezet tartalmazott egy szakaszt, amely szerint a munkáltató megfigyelheti a pedagógusok munkahelyi számítógépét, telepíthet rá erre alkalmas szoftvert. A végül elfogadott törvény szerint a tankerületi központ átvezényelheti a pedagógusokat, megnövelték a heti helyettesítési óraszámot, az iskola és a tantestület autonómiáját tovább szűkítették. Korábban ugyanis az iskola pedagógiai programját a tantestület fogadta el, ezután azonban már csak véleményezési joga van²². A tiltakozó szervezetek ezek miatt a rendelkezések miatt nevezték el „bosszútörvény”-nek. A státusztör-

²¹ Végül 13 tanár ellen indult eljárás. <https://mandiner.hu/belfold/2024/02/akkor-most-mennyivel-no-a-tanarok-fizetese-a-klebelsberg-kozpont-vezetojet-faggattuk>

²² Több elemzés szerint a státusztörvény számos más rendelkezése is súlyosan sérti a pedagógusok érdekeit. (<https://helsinki.hu/statusztorveny/>, <https://ckpinfo.hu/2023/08/08/a-ckp-velemeny-a-statusztorveny-vegrehajitasi-rendeletenek-terverol/>)

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

vény fenti intézkedései azt az üzenetet hordozhatják a pedagógusok számára, hogy a tiltakozásokkal csak rontanak a saját helyzetükön, hiszen a munka- és adminisztratív terheket nem fogja az oktatásirányítás csökkenteni, sőt inkább tovább emeli. A pedagógusok autonómiáját pedig tovább szűkítik. Ezek az intézkedések alkalmasak arra, hogy a tiltakozásokat támogatók részvételi hajlandóságát csökkentsék.

A jogi szabályozás megváltozásának hatására a tiltakozások hatékonysága lecsökkent (pl. a sztrájk alatt is el kell látni a diákok felügyeletét), valamint a tiltakozás kockázatai és költségei megnövekedtek (pl. tiltakozó tanárok elbocsájtása miatt). Ezt nyomon követhetjük egy a pedagógusok körében végzett reprezentatív kérdőíves kutatásunk²³ adatain is. A kutatás eredményei szerint a tanárok 20 százaléka tapasztalta az iskolában, hogy a tiltakozásokban résztvevő vagy azt helyben szervező kollégáiknak valamilyen retorzióval, vagy fenyegetéssel kellett szembenéznük. Továbbá a válaszadók 40 százaléka tartotta jelentős kockázatnak, hogy a tiltakozásban való részvétele miatt kirúghatják, vagy valamilyen hátrány érheti a munkahelyén²⁴. Előfordult azonban, hogy a tiltakozóknak fizikai erőszakkal²⁵ is szembe kellett nézniük, amikor 2023 áprilisában a státusztörvény ellen tüntető diákokkal szemben a rendőrség könnygázt alkalmazott.

Míg a jogi eszközök alapvetően a sztrájkba lépés és az iskolai szintű tiltakozás lehetőségeit korlátozták, a puha represszió (pl.: fenyegetés, megfigyelés, elbocsájtás) valamint a tüntetők ellen bevetett fizikai erőszak eszközei a tiltakozás egyéb formáiban való részvételt tette nehezebbé és költségesebbé.

A tiltakozási hullám hatékonysága, a mozgósítást akadályozó bemutatott tényezők miatt kisebb lehetett. Az illiberális eszközök használatának célja, a tiltakozások hatásmechanizmusának, egyes részmechanizmusainak blokkolása, hatástalanítása. A sztrájktörvény módosítása, valamint az aktív tiltakozók ellen bevetett puha és kemény represszív eszközök alkalmasak arra, hogy a tiltakozókat és az őket támogató potenciális tiltakozókat elrettentsék a tiltakozásban való részvételtől. A centralizált kormánypárti média híradásai pedig alkalmasak voltak arra, hogy az olvasók mozgósítását, és a tiltakozások valós támogatottságának megítélését megnehezítsék. Ezzel tulajdonképpen mérsékeltek a második részmechanizmus a tiltakozások közvéleményt alakító hatását.

²³ <https://politikatudomany.tk.hu/blog/2023/05/pedagoguskutatas-2023>

²⁴ A kutatásról részleteket lásd a függelékben.

²⁵ <https://444.hu/2023/04/24/eso-aztatja-a-tanartuntetest>

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Összefoglalás

A tanulmány célkitűzése az volt, hogy bemutassa a rendszerváltás utáni egyik legnagyobb tiltakozási hullám a 2022-2023-ban szervezett oktatási tiltakozások eredményességét. Susan Olzak (2021) által felvázolt modell alapján megkülönböztettem a mozgósítás eredményességét, a tiltakozások közbeszédre gyakorolt hatását, valamint a kedvező közpolitikai döntéseket. A HuPED adatai alapján megállapítottam, hogy az oktatással kapcsolatos tiltakozások országos méretűek voltak, és széles társadalmi csoportokat mobilizáltak. A 47 online hírportálról gyűjtött adatokon alapuló elemzés pedig megmutatta, hogy a tiltakozásoknak szignifikáns közbeszédet alakító hatása volt, a kormánypárti és a kormánnyal kritikus médiában egyaránt. Ugyanakkor jelentős különbségeket találtunk a kormánykritikus és a kormánypárti, valamint az országos és a helyi média között. Azok, akik nem az országos kormánykritikus médiából tájékozódnak lényegesen kevesebb cikket olvashatnak általában az oktatásról vagy az oktatási mozgalom követeléseiről. A helyi és országos kormánypárti, valamint a helyi kormánykritikus médiát olvasók kevésbé ismerhetik meg a tiltakozások háttérében álló elégedetlenséget és a tiltakozók követeléseit.

Ezt követően azt a kérdést igyekeztem megválaszolni, hogy a sikeres mozgósítás ellenére miért maradtak el a kívánt közpolitikai változások. A magyar kormányzat a nemzetközi irodalomból jól ismert elégedetlenség-menedzsment eszközeivel lépett fel a tiltakozók és a tiltakozásokkal szemben. Ezek az illiberális eszközök pedig a médián keresztüli hiteltelenítés, a tiltakozás lehetőségeinek jogi eszközökkel való korlátozása és a tiltakozókkal szemben represszív eszközöknek alkalmazása. Ezek együttes használata alkalmas arra, hogy a tiltakozások költségeit és kockázatait megemelje és ezáltal a tiltakozókat és a tiltakozások támogatóit demobilizálja.

Összességében eredményesnek tekinthetőek-e a fentiek ismeretében az oktatásügyi tiltakozások?

A mozgalmak gyakran nem érnek el sikereket – azonnali közpolitikai változásokat –, ugyanakkor mégis jelentős hatást gyakorolnak a társadalomra. Egy hongkongi kutatás szerint, például a 2014-es esernyős mozgalom (umbrella movement) által szervezett tiltakozási hullám hatására az emberek attitűdjei megváltoztak és megnőtt a demokrácia támogatottsága (Xu – Guo 2023). Egy másik példa lehet, az oroszországi „Tisztességes Választásokért” mozgalom működése. Oroszországban 2011-13-ban jelentős tiltakozási hullám alakult ki a manipulált választások után. Bár a tiltakozások nem tudták a választások kihirdetett eredményét megváltoztatni, a tiltakozások nyomán számos helyi civil szervezet jött létre, ami a mozgalomépítés és az ellenzéki közösség életben tartása szempontjából elengedhetetlen volt (Dollbaum 2022; Lasnier 2017).

A fenti esetek rávilágítanak arra, hogy a mozgalmak nagyon különböző következményekkel járhatnak. Könnyen elképzelhető, hogy az oktatási tiltakozások miatt fokozódó oktatással kapcsolatos közbeszéd hatására megváltoztak a társadalomban

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

az oktatással kapcsolatos vélekedések, attitűdök és több ember figyel oda az oktatás ügyére.

Egy másik lehetséges hatása a tiltakozásoknak, hogy korábban passzív társadalmi csoportok aktivizálódtak. A nagy létszámú tiltakozásokhoz nagyfokú szervezetség és az egyes szereplők koordinációja szükséges. A csoportérdekek megfogalmazása, majd más csoportokkal való egyeztetése, a tiltakozási akciók megtervezése és megszervezése, a résztvevők meggyőzése és mobilizálása egy olyan nem kézenfekvő, praktikus tudás, amit a szereplőknek meg kell tanulniuk. Azt gondolom, sok helyi közösség profitálhat még ezekből a tapasztalatokból.

Amellett érvelek tehát, hogy a nagy tömegeket megmozgató tiltakozási hullám, annak lehetséges nem szándékolt következményei és a közvélemény figyelmének az oktatásügyre való irányítása önmagában sikernek tekinthető.

Melléklet

A Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézetében, 2023. március 31. és május 1. között online kérdőíves kutatást végeztünk a pedagógusok körében.

A vizsgálati mintát a nyilvánosan hozzáférhető KIR és SZIR²⁶ rendszerek adatai alapján alakítottuk ki. A mintavétel rétegzett, nem egyenlő bekerülési valószínűségű, klaszter mintavételi eljárással történt. A mintavételnél figyelembe vett kategóriák az iskola elhelyezkedése (Magyarország régiói), az iskola fenntartója (állami, magán, egyházi) és az iskola típusa (általános iskola, gimnázium, szakképző intézmény).

Az online kérdőív linkje egy felkérőlevél kíséretében 581 iskola pedagógusainak küldtük ki. Az érvényesen kitöltött kérdőívek száma 725, amit a pedagógusok 148 iskolából küldtek vissza. A minta reprezentatív az iskola regionális elhelyezkedésére, fenntartójára (állami, magán, egyházi), valamint típusára (általános iskola, gimnázium, szakképző intézmény). Az adatokat a fenti dimenziók mentén súlyoztuk. Az alábbi elemzést a súlyozott adatbázison végeztem el.

A kutatást a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kutatásetikai Bizottsága engedélyezte (ügyiratszám: 1-FOIG/26-13/2023).

A kérdőív egyik blokkjában a válaszadókat arról kérdeztük, hogyan értékelnek bizonyos, a tiltakozásban való részvételükkel kapcsolatos kockázatokat. (Attól tartok, ha részt veszek a munkabeszüntető akcióban...) Az itemek különböző típusú nem-fizikai kockázatokra vonatkoztak, melyek közül kettőt emelek ki: 1) hátrány érhet emiatt a munkahelyemen (pl. előléptetés elmaradása), 2) ...elbocsájthatnak az állásomból.

²⁶ Köznevelés információs rendszere (KIR): <https://dari.oktatas.hu/kirpub/index>; Szakképzés információs rendszer (SZIR): <https://szir.nive.hu/publikus/intezmeny-kereso>

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A válaszadóknak felkínált 7-fokú skála 1-es értéke azt jelentette, hogy egyáltalán nem tartja valós kockázatnak, a 7-es érték pedig, hogy nagyon jelentős kockázatnak tartja. A skála értékeiből három kategóriát alakítottam ki: Inkább reális kockázatnak tartja (a 7-fokú skálán 5-ös vagy nagyobb értéket jelölők), Inkább látja reális kockázatnak (a 7-fokú skálán 4-es vagy kisebb értéket jelölők) végül a választani nem tudók, válaszmegtadók. Az eredményeket a M1. Táblázat foglalja össze.

A pedagógusok körülbelül egyharmada tartotta valós kockázatnak, hogy a tiltakozásokban való részvétele miatt valamilyen hátrány érheti a munkahelyén vagy akár el is bocsáthatják. Továbbá több, mint kétötödük értékelte legalább az egyik kockázat típusát komolynak.

M1. táblázat. A tiltakozásokban való részvétel észlelt kockázatai

	Komoly kockázatnak tartja (%)	Nem tartja komoly kockázatnak (%)	Nem tudja, vagy nem válaszol (%)	Összesen % (N)
Hátrány érhet a munkahelyemen	37,9%	59,2%	7,9%	100% (725)
Elbocsájthatnak az állásomból	31,3%	61,5%	7,2%	100% (725)
Legalább az egyik kockázat	44,0%	48,6%	7,6%	100% (725)

Ezt követően két kérdést tettünk fel melyek a tankerület, minisztérium, iskolavezetés felől érkező fenyegetésekre vonatkoztak. Az első kérdés a válaszadó saját tapasztalatira, míg a második kérdés a környezetét ért fenyegetésekre irányultak. A kérdés így hangzott: „Az elmúlt időszakban több tanárt, pedagógust figyelmeztettek, vagy elbocsájtottak a tiltakozásuk következtében. Önnel személy szerint történt ehhez hasonló?” A válaszadóknak az alábbiakról kellett megmondaniuk, tapasztalták-e vagy sem: 1) figyelmeztető levelet kapott a tankerülettől 2) az iskola vezetése szóban figyelmeztette 3) elbocsájtottak az állásából. Ezt követően megkérdeztük, hogy a válaszadó iskolájában tapasztalt-e ezeket. A válaszokból két kétkategóriás (dummy) változót alakítottam ki, ahol az 1-es érték azt jelentette, hogy legalább az egyik fenyegetési formát megtapasztalta, 0-val pedig azt jelöltem, ha egyiket sem. Az eredményeket az M2. táblázat foglalja össze.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

M2. táblázat. A fenyegetésekkel kapcsolatos tapasztalatok megoszlása a pedagógusok körében

	Arány (%)
Személyesen tapasztalt fenyegetést	2,9%
Közvetlen környezetében volt fenyegetés	17,9
Nem tapasztalt fenyegetést	78,4%
Nem tudja, nem válaszol	0,9%
Összesen, % (N)	100% (725)

Az eredmények szerint a pedagógusok 20,8%-a saját maga tapasztalt olyat, vagy a közvetlen környezetében előfordult, hogy hatalmi pozícióban lévő szereplő megfenyegette, hogy a tiltakozásokban való részvétele negatív személyes következményekkel járhat.

Irodalom

- Bajomi-Lázár P. (2013): The Party Colonization of the Media: The Case of Hungary. In: *East European Politics and Societies*, 27(1): 69–89. DOI: 10.1177/0888325412465085.
- Bátorfy A. – Urbán A. (2020): State Advertising as an Instrument of Transformation of the Media Market in Hungary. In: *East European Politics*, 36(1): 44–65.
- Boda Zs. – Sebők M. (2018): *A magyar közpolitikai napirend: Elméleti alapok, empirikus eredmények*. MTA TK PTI, Budapest.
- Caiani, M. – Susanszky, P. – Saridakis, N. (2024). Radical right and anti-vax protests between movements and parties: a comparative study. In: *Acta Politica*, 1–28.
- Cantoni, D. – Yang, D. Y. – Yuchtman, N. – Zhang, Y. J. (2019): Protests as strategic games: experimental evidence from Hong Kong's antiauthoritarian movement. In: *The Quarterly Journal of Economics*, 134(2): 1021–1077.
- Csapó B. – Molnár G. – Kinyó, L. (2009): A magyar oktatási rendszer szelektivitása a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok eredményeinek tükrében. In: *Iskolakultúra*, 19(3–4): 3–13.
- Dahlum S. – Pinckney, J. – Wig, T. (2023): Moral logics of support for nonviolent resistance: evidence from a cross-national survey experiment. In: *Comparative Political Studies*, 56(3): 326–362.
- Daphi, P. – Dollbaum, J. M. – Haunss, S. – Meier, L. (2024): Local protest event analysis: providing a more comprehensive picture?. In: *West European Politics*, 1–15.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- David, Y. (2022). Public opinion, media and activism: the differentiating role of media use and perceptions of public opinion on political behaviour. In: *Social Movement Studies*, 21(3): 334–354.
- Dollbaum, J. M. (2022): When does diffusing protest lead to local organization building? Evidence from a comparative subnational study of Russia's "For Fair Elections" movement. In: *Perspectives on Politics*, 20(1): 53–68.
- Gamson, W. A. (1975): *The Strategy of Social Protest*, Dorsey Press, Homewood.
- Gehlbach, S. – Sonin, K. (2014): Government control of the media. In: *Journal of public Economics*, 118: 163–171.
- Goldstone, J. A. (1980): The weakness of organization: a new look at Gamson's The Strategy of Social Protest. In: *American Journal of Sociology*, 85(5): 1017–1042.
- Guriev, S., & Treisman, D. (2019): Informational autocrats. In: *Journal of economic perspectives*, 33(4): 100–127.
- Guriev, S., & Treisman, D. (2020): A theory of informational autocracy. In: *Journal of public economics*, 186: 104–158
- Hamilton, M. (2021): The management of protest and dissent. In: *Routledge handbook of illiberalism* (384–402). Routledge.
- Havasi V. (2022): Hatalomnélküliek-e a civilek a magyar illiberális demokráciában? 2010–2022 főbb történéseinek elemzése. In: *Civil Szemle*, 19(3): 47–74.
- Havasi V. (2023): Differences in reporting on protest actions by government friendly and independent online news portals in Hungary. *PRAVDOU PROTI PRAUDE „NIE JE TO PRAVDA, ALE MOHLA BY BYŤ ”*, 91. Hermann, Z., & Semjén, A. (2021). *The effects of centralisation of school governance and funding on inequalities in education lessons from a policy reform in Hungary* (No. KRTK-KTI WP-2021/38). KRTK-KTI Working Papers.
- Horn, D. (2013): Diverging performances: the detrimental effects of early educational selection on equality of opportunity in Hungary. In: *Research in Social Stratification and Mobility*, 32: 25–43.
- Horn, D. – Keller, T. – Róbert, P. (2016): Early tracking and competition – A recipe for major inequalities in Hungary. In: *Models of Secondary Education and Social Inequality* (129–148). Edward Elgar Publishing.
- Huang, R. – Sun, X. (2019): Dual mediation and success of environmental protests in China: a qualitative comparative analysis of 10 cases, *Social Movement Studies*, DOI: 10.1080/14742837.2019.1682539
- Jennings, W. – Saunders, C. (2019): Street demonstrations and the media agenda: An analysis of the dynamics of protest agenda setting. *Comparative Political Studies*. Advance DOI: 10.1177/0010414019830736.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Kende, Á. – Szalai, J. (2018): Pathways to early school leaving in Hungary: Ethnicised inequalities in education and the case of Roma youth. In: *Comparative perspectives on early school leaving in the European Union* (33–46). Routledge.
- Kirs, E. (2024): Marginalization Techniques of the Governmental Media Targeting Youth Resistance Movements in the Illiberal Political System of Hungary. In: *Partecipazione e conflitto*, 17(2): 490–501.
- Lannert, J. (2008): Iskolázottság, iskolarendszer és oktatáspolitiká. In: *Társadalmi Riport* 10, 324–343.
- Lasnier, V. (2017): Demobilisation and its consequences: After the Russian movement Za chestnye vybory. In: *Europe-Asia Studies*, 69(5): 771–793.
- McLeod, D. M. – Detenber, B. H. (1999): Framing effects of television news coverage of social protest. In: *Journal of communication*, 49(3): 3–23.
- Olzak, S. (2021): Does protest against police violence matter? Evidence from US Cities, 1990 through 2019. In: *American Sociological Review*, 86(6): 1066–1099.
- Polyák G. (2019). Media in Hungary: Three pillars of an illiberal democracy. In: *Public service broadcasting and media systems in troubled European democracies*, 279–303.
- Robertson, G. B. (2010): *The politics of protest in hybrid regimes: Managing dissent in post-communist Russia*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Susánszky P. – Kopper Á. – Zsigó F. T. (2022): Media framing of political protests–reporting bias and the discrediting of political activism. *Post-Soviet Affairs*, 38(4): 312–328.
- Tertytchnaya, K. – Lankina, T. (2020): Electoral protests and political attitudes under electoral authoritarianism. *The Journal of Politics*, 82(1): 285–299.
- Vliegenthart, R. – Walgrave, S. – Wouters, R. – Hutter, S. – Jennings, W. – Gava, R. – Chaques-Bonafont, L. (2016): The media as a dual mediator of the political agenda-setting effect of protest. A longitudinal study in six Western European countries. In: *Social Forces*, 95(2): 837–859.
- Walgrave, S. – Vliegenthart, R. (2012): The complex agenda-setting power of protest: Demonstrations, media, parliament, government, and legislation in Belgium, 1993–2000. In: *Mobilization: An International Quarterly*, 17(2): 129–156.
- Xu, D. – Guo, J. (2023): In sight, in mind: Spatial proximity to protest sites and changes in peoples’ political attitudes. In: *The British Journal of Sociology*, 74(1): 83–104.